

Birte Carlé

GRØNLANDSKE SAGN I DANSK OVERLEVERING

Om Knud Rasmussens fortælle teknik

Jeg synger en lille sang
 en andens slidte, lille sang,
 men jeg synger den som min egen,
 min egen kære lille sang.
 Og således leger jeg
 med denne slidte lille sang,
 idet jeg fornyr den.

Digt fra Søndre Upernivik
 i Knud Rasmussens gengivelse

I Knud Rasmussen som indsamler, nedskriver og genfortæller af sagn.

Knud Rasmussen levede de første tolv år af sit liv i Ilulissat/Jakobshavn på Grønlands vestkyst, omtrent så nordligt som Disko-øens sydspids. Her var hans far, Peter Rasmussen, præst. Resten af sit liv tilbragte han på rejser, med faste standpladser i sit danske familie-hjem i Bredgade, senere flyttet til Gentofte; sit forfatter-hjem i Hundested; og den handels- og missionsstation i Thule, som han selv i samarbejde med Peter Freuchen havde oprettet.

Han levede således to liv, et eskimoisk og et dansk. Når dette for hans vedkommende aldrig førte til en fornemmelse af eksiltilværelse eller en tale om hjemløshed, hænger det sammen med, at hans fulde identitet netop omfattede såvel karakter- som kulturtræk, der er særegne for henholdsvis eskimoen og europæeren.

Sine eskimoiske forudsætninger skyldte Knud Rasmussen sin mors familie. Hans mormor var en datter af den dansk-grønlandske Susanne og den danske købmand Ole Winding; hun levede en ussel tilværelse sammen med sin mor, indtil hun blev op-

taget i huset hos købmanden i Ilulíssat. Hun blev senere gift med sønnen i købmandsgården, Knud Geelmuyden Fleischer, og da han var død kun få år før Knud Rasmussen i 1879 kom til verden i Jakobshavn præstegård, var det naturligt både for bedstemoren og for alle andre på stedet, at drengen skulle kaldes ved sin bedstefars navn.1)

Knud Rasmussen voksede således op med grønlandsk som sit modersmål, og han færdedes hele sin barndom hjemmevant og tillidsfuldt overalt blandt Ilulíssats beboere, ikke bare i præstegård og købmandsgård, men i alle koloniens småhytter; langs den smalle vig ved indgangen til Isfjorden levede han sig sammen med mændene i kajak, som bragte fangsten i land til kvinderne, der flånsede sælerne; og på højderne inde i landet lærte han sine morbrødre kunsten af som kusk for hundeslæden.

Sit forhold til det danske sprog fik Knud Rasmussen først gennem sin far, Christian Vilhelm Rasmussen, der var udsendt som missionær i Jakobshavn. Men da Knud var blevet tolv år gammel, mente faderen, at hjemme-undervisningen ikke kunne slå til længere, og drengen blev i 1891 sendt til Danmark for at gå i skole i København. Nogle år senere fik C.V.Rasmussen et præstekald i Danmark, og han vendte da tilbage sammen med sin familie; præstegården i Lyngby blev i ungdomsårene et gæstfrit hjem for Knud og hans kammerater.

Selv om skolegangen i Danmark blev et kors for Knud Rasmussen, var hans mundtlige udfoldelser på dansk ifølge samtidiges vidnesbyrd dog bemærkelsesværdige, og til hans omgangskreds hørte flere af datidens litterært og dramatisk begavede unge mennesker, som Johs.V.Jensen, L.Mylius Erichsen og brødrene Adam og Johannes Poulsen.

Det blev som deltager i "Den danske litterære Grønlandsekspedition 1902-04" under ledelse af Mylius Erichsen, at Knud Rasmussen begyndte sin indsamling af myter og sagn i Grønland. Forudsætningerne for denne indsamlingsvirksomhed var allerede lagt i barndomsårene. Knud Rasmussen fortalte selv herom: "Jeg havde altid en fornemmelse af, at jeg løb et eller andet stort eventyr i møde, når jeg somme tider som en

lille purk, forsynet med et halvt rugbrød og en håndfuld kaffe, listede mig ind som tilhører i et af de mange små huse, hvor der var enten en gammel mand eller kvinde, som løste op for traditionernes barokke fantasi."2) Med deltagelsen i den litterære Grønlands-ekspedition kunne indfrielsen af alle forventninger og planer om at åbne den eskimoiske sagnverden for omverdenen begynde.

Som barn udvekslede Knud Rasmussen altså fortællinger med rugbrød og kaffebønner. Efterhånden som hans egen fortrolighed med sagnstoffet voksede, gik han over til en direkte udveksling af fortællestof. Under sit samarbejde med Knud Rasmussen i Hundested omkring bogen om den Femte Thule-ekspedition, "Fra Grønland til Stillehavet", fik Tom Kristensen øjnene op for denne arbejds metode hos folkemindesamleren og etnografen Knud Rasmussen, og han beskriver den således:

"Han har lirket ved disse lukkede mennesker og åbnet for deres gavmildhed ved at "forære" dem et eventyr eller en sang, så at de ganske simpelt ikke kunne være andet bekendt end at "forære" et eventyr eller en sang igen. Der har fundet vældige udvekslinger af den slags gaver sted."3)

Også Kaj Birket-Smith gør opmærksom på denne arbejds metode. Som øjenvidne beretter han om en sådan udvekslingsscene under den Femte Thule-ekspedition:

"Det var i de første dage af juni, pinsevejr med let frost og fint snefald. Mens vore rejsekammerater var taget af sted på renjagt, var Knud og jeg om aftenen gået til stor sangfest i et af eskimo-teltene. Derinde sad de fleste af den lille lejrs beboere, iført deres bløde, ofte perlebroderede renskindspelse. Een for een trådte mændene frem og sang deres sædvanlige selvdigtede viser, mens kvinderne optrådte som kor i baggrunden. Derefter gav Knud en prøve på grønlandsk sangkamp med mig som modstander, og til sidst fortalte han det vidt berømte, grønlandske sagn om den forældreløse Kávssags-suk, mens man stadig hørte eskimoernes dæmpede og forbavsede m a il og i m ål De var tydeligt skuffede, da han omsider standsede."4)

Når Knud Rasmussen kunne opnå et sådant mesterskab i udveksling af fortælle- og sangstof, hænger det sammen med, at han fra første færd har l e v e t og r e j s t sig til denne metode. Mange gange i hans skrifter støder man på beretninger

om situationer, hvor han sammen med en eller flere rejsekammerater ligger "vejrfast" under en snestorm. Og mens naturen raser uden for sne- eller klippehulen, hvor de rejsende har søgt ly, forkortes tiden med beretninger, der fortæller om menneskets tilværelse, formet som den er af de forudsætninger naturen byder.

Men naturligvis har Knud Rasmussen også bev id s t skabt situationer, hvor hans meddelere kunne udfolde sig. I Bogen om Knud fortæller Peter Freuchen herom:

"Knud samlede på gamle koner. Det var naturligvis ikke en direkte samlermani, der gjorde det, så meget som hans mulighed for at få sagn og fortællinger om gammel tid ud af dem, noget der også lykkedes i højeste grad. Når de arbejdede, skete det under kaffedrikning eller madgilder, så det er ikke så underligt, at det var eftertragtet at blive studieobjekt for Knud."5)

Knud Rasmussen havde også medarbejdere, der samlede sagn ind til ham. Tom Kristensen fortæller således om den grønlandske kateket Jakob Olsen, der - for at gøre indtryk på forfatteren Sven Lange der var på besøg -

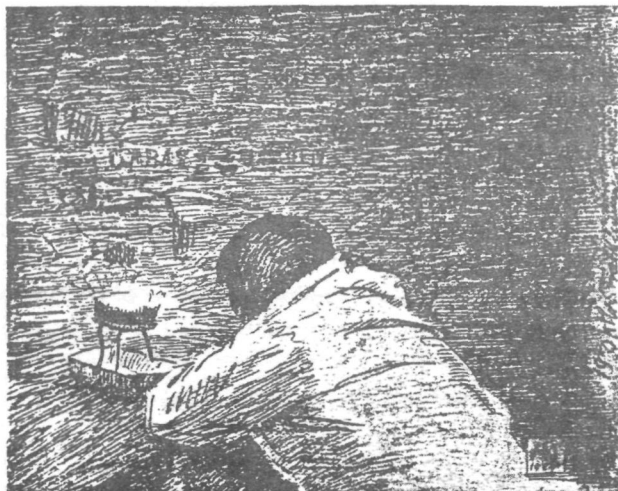
"begyndte at fortælle en historie ... om en gammel kone, han havde kendt. Han havde besøgt hende så tit, for hun fortalte ham eventyr, som han med sin høje, meget smukke, regnvejrsagtige skrift skrev ned til Knud."6)

Knud Rasmussen har altså i første omgang o p l e v e t sine meddelere og det sagnstof de gav ham del i. Hans interesse for fortællingerne var altid ægte, og der var altid andet og mere end videnskabsmandens iagttagende holdning i hans samvær med fortællerne. Selv om -eller måske netop fordi - Knud Rasmussen med årene blev en trænet etnografisk forsker, ændrede han aldrig på kravene til den fortællesituation, der respekterede fortælleren og hans historie eller sang som en del af en levende kultur. Birket-Smith siger herom:

"Han har selv fortalt, at han aldrig nedskrev et eneste sagn eller nogen vise, før han havde hørt den så mange gange, at han kunne kontrollere fortælleren under nedskrivningen. Det er nemlig en gammel erfaring, at samme mand, der er i stand til at berette malende og livfuldt, når man blot lytter til hans ord, bliver adspredt og stammende, hvis man forsøger at skrive dem ned samtidig".7

Det er den erfarne forsker fra Femte Thule-ekspeditionen, der udtaler sig sådan. Men at Knud Rasmussen som indsamler af sagn fra første færd har holdt tilegnelse og nedskrivning af materialet adskilt, viser Harald Moltkes beskrivelse og tegning fra den litterære Grønlandsekspedition tyve år tidligere. Om opholdet i "Fjældhulen" nord for Kap York skriver Moltke:

"Der var kun ét vindue med tarmskind for i vort hus, og lyset trængte kun sparsomt ind til de skrivende. Knud oversatte mange af sine sagn her. Af nogle gamle dåser og låg dannede han sig en tranlampe, ved hvis sparsomme lys han nedskrev mange af sine u dødelige sagn og fortællinger. En dag tegnede jeg ham skrivende i det mørke rum."8)

Knud nedskriver sine Eskimosagn ved Lyset fra en selvlavet Spøklampe i „Fjældhulen”.
Tegning af Harald Moltke.

Med de ovenfor anførte situationer og betragtninger vedrørende Knud Rasmussens indsamling og nedskrivning af sagnstoffet rejses problemet om teksternes autenticitet. Problemer af den art har været påtrængende for amerikanske forskere i deres arbejde med indfødte amerikanske fortælleres overlevering; Arnold Krupat omtaler det ofte umulige

i at "know what they said", dels på grund af den fagligt svage fundering af forskningen i det nittende århundrede, dels på grund af den nyere tids overvejende interesse for indholdets betydningsstrukturer. 9)

Knud Rasmussen har haft den fordel, at han kunne komme på en så fortrolig fod med de eskimoer han besøgte, at de efterhånden akcepterede hans arbejde med notesblokken. Det har omvendt forudsat træning hos den lyttende i at notere i et rimeligt tempo, og fra Birket-Smith ved vi, at Knud Rasmussen under arbejdet med de amerikanske eskimoer på Femte Thuleekspeditionen hurtigt lærte at anvende lydskrift og benyttede den i sine optegnelser af teksterne.10)

Tilbage bliver imidlertid den kendsgerning, at Knud Rasmussen har fremlagt teksterne på dansk, og at det derfor er rimeligt at belyse dem i den form, hvori de for et stort dansklæsende publikum udgør indføringen i den grønlandske historie- og sagnverden.

Dette fører os videre til spørgsmålet om Knud Rasmussens **reproduktion** af sit grønlandske materiale.

Knud Rasmussen var sikker på en ting: sagnene er beregnede på at skulle høres, ikke læses; og - siger han - "en god fortæller formår at lægge så meget liv i sin fremstilling, sin mimik, at blot det at betragte ham bliver en nydelse."11) Under reproduktionsprocessen - som for størstedelen fandt sted i huset i Hundested - skrev Knud Rasmussen da heller aldrig selv; han vandrede op og ned ad gulvet og dikterede i timevis. En af hans tidligere rejsekammerater, geodaten oberstløjtnant C.C.A.Gabeljørgensen har fortalt om sit samarbejde med Knud Rasmussen i Hundested i marts 1932:

"Når vi andre var vel sat i arbejde" (nemlig med forberedelsen af næste ekspedition) "trak han sig tilbage til sin egen hule for at diktere en artikel eller fortsætte med udarbejdelsen af sagnmaterialet fra den 5' Thuleekspedition. Især var det interessant at følge ham i dette arbejde. Jeg kan se ham med nansom hånd tage de gamle slidte dagbøger fra den store slæderejse frem. Der stod duft af kogebål og spæk fra de gulnede, fedtede blade. Og alt mens han dikterede fra dagbogen til pastor Osterman, der skrev ned i lydskrift, oplevede han slæderejsen om igen, og han har fortalt mig, at alt stod så

levende for ham endnu de mange år efter, at han så hele sceneriet for sig: bopladsen, snehytten, fortælleren og hans fagter, ligesom han hørte for sig stemmeføring og udtale indtil de mindste enkeltheder. Hans hukommelse var fænomenal på dette område ..."12)

En meget væsentlig del af det grønlandske sagnstof er altså blevet gjort tilgængeligt for den ikke grønlandsk-kyndige danske læser gennem Knud Rasmussens værker, først og fremmest "Myter og sagn fra Grønland" 1-3, 1921-25. Det kan derfor være rimeligt at bidrage til en beskrivelse af den fortælle-teknik og fortællestil, som karakteriserer Knud Rasmussens reproduktion af sagnstoffet i dette værk.

Nu var Knud Rasmussen imidlertid ikke den første, der præsenterede den grønlandske sagnverden for den danske læseverden. I årene 1866-71 udgav Hinrich Johannes Rink sin samling af Eskimoiske eventyr og sagn. Rink var på det tidspunkt fast ansat af Grønlandsstyrelsen i København som kolonibestyrer og inspektør i det søndre inspektorat i Grønland, og takket være adskillige års arbejde og inspektionsrejser i Grønland havde han god indsigt i det grønlandske sprog. Han arbejdede med skriftligt materiale, meddelt ham af grønlandere fra forskellige egne af landet, men han erklærede selv, at han ikke ville have kunnet udføre arbejdet uden hjælp fra den grønlandske hjælpelærer ved seminariet i Nûk, Rasmus Berthelsen. Berthelsen var nemlig ikke blot fortrolig med det danske sprog, men var også indlevet i den grønlandske fortælletradition og de omstændigheder, der knyttede sig til selve fortælle-situationen.¹³⁾

Rinks indsamlingsarbejde er altså væsentligt skrivebordsarbejde, og han beskriver selv sin arbejdsmetode således:

"En stor del af sagnene er modtagne i forskellige, endog indtil 9 opskrifter af det samme, fra alle egne af Grønland indtil Labrador og østkysten. Ved ethvert sådant sagn er de forskellige gengivelser omhyggeligt sammenlignede, og den med alle mest overensstemmende fortælling derefter sammenstillet, men atter såvidt muligt med benyttelse af selve fortællerens ord. I anmærkningerne findes der ved hvert sagn oplysninger herom. Endvidere er der ved oversættelsen i almindelighed udeladt en del. Hyppig forekommer der nemlig gentagelser og

udtværinger, som kun henhører til det mundtlige foredrag." 14)

Rinks to bind "Eskimoiske Eventyr og Sagn" var formodentlig inspireret af det arbejde, som euroamerikanere i det nittende århundrede udførte med gengivelse af indfødte amerikaneres fortællinger, og han har sikkert sigtet på en større, international læserkreds. Værket udkom da også på engelsk i 1870-erne. Rink mente selv at have et metodisk fortrin i forhold til de amerikanske forskere, idet han i deres gengivelser af indianske sagn fandt alt for tydelige spor af "den europæiske Digtekonsts medvirkende Indflydelse".

Direkte sigte på et grønlandsk-dansk læsende publikum havde imidlertid et arbejde, der havde nøje sammenhæng med Rinks indsamlingsarbejde, nemlig *Kalâdlit okalluktualliait*, "Grønlandske Folkesagn, opskrevne og meddeelte af Indfødte, med dansk Oversættelse". Disse fire små tosprogede bind, "Trykt i Inspektoratets Bogtrykkeri af L.Møller, under tilsyn af hjælperer R.Berthelsen" fra 1859 til 1863, kaldes af Kn.Oldendow ligefrem "tidens litterære hovedværk" i Grønland.15)

Under den følgende karakteristik af Knud Rasmussens fortælleteknik vil det være naturligt af benytte *Kalâdlit okalluktualliait* og Rinks *Eskimoiske Eventyr og Sagn* som sammenligningsmateriale - så meget mere, som Knud Rasmussen selv var fortrolig med disse arbejder og havde ladet sig inspirere deraf.

II Fortællingen om Aqissiaq og hvalen

For at kunne gøre præcise iagttagelser har jeg valgt en fortælling ud, som findes både i *Kalâdlit okalluktualliait*, nemlig bd.2 s.53-57 (fra nu af *Kalâdlit* eller tekst a), hos Rink i bd.1 s.62-63 (fra nu af Rink eller tekst b), i Knud Rasmussens *Myter og Sagn* fra Grønland II Vestgrønland s.126-130 (fra nu af Ra Vest eller tekst c) og i *Myter og Sagn* fra Grønland III Nordgrønland s.255-257 (fra nu af Ra Nord eller tekst d).16)

Fortællingen handler om fangst af en hval, og den der udfører dåden er Aqissiaq eller Rypekylling, han hvis mor var en kystbo og hvis far var en indlandsbo. I alle fire varianter forekommer fortællingen om hvalfangsten indlejret i en længere episk helhed.

I det følgende vil jeg behandle fortællingen om hvalfangsten således, at jeg først gør rede for den fiktive fortælsituation der foreligger i teksten; 17) derefter vil jeg sammenligne varianterne med hensyn til fortællingens forløb, dvs behandle dens leddeling eller morfologi; 18) og til sidst vil jeg belyse teksterne ud fra iagttagelser i fortælle teknik og stil i de trykte tekster. 19) Det vil især være under det første og det sidste punkt, at Knud Rasmussens fortællekunst kan træde i relief.

II.1 Den fiktive fortælsituation

Den episke helhed, hvori fortællingen om hvalfangsten indgår, er både i Kalâdlit, tekst a, og i Rasmussens to tekster, tekst d og især tekst c, ganske omfattende. Der fortælles i alle tre tekster først om Aqissiaqs eller Rypekyllings bedste far og om drab, hævn drab og flugt; derefter følger forskellige episoder, hvor Aqissiaq udmærker sig ved kraft og hurtighed. Hos Rink derimod (tekst b) berettes det blot, hvorledes Aqissiaq blev født som halvt kystbo og halvt indlandsbo, og i tilslutning hertil fortælles nogle fangstepisoder, bl.a. den om hvalen.

Rink lader de forskellige fangstberetninger fremtræde som episoder, der fortælles til kystboerne af Aqissiaq; de udførligste - og heriblandt fortællingen om hvalen - fremtræder som jeg-fortællinger.

Også Knud Rasmussen bruger i den vestgrønlandske variant, tekst c, den teknik at indlægge et fortællende jeg. Forfatterpersonen kommer i gang på et "Man fortæller ...", og derefter veksles der mellem beskrivelser af forhold der har lang udstrækning i kronologisk tid, og skildring af situationer af kortvarig karakter, hvor der til gengæld udveksles replikker mellem de optrædende personer. Ind i en sådan

konkret beskrevet og replik-fyldt situation bygger Knud Rasmussen ofte en beretning med en jeg-fortæller; for hvad er naturligere, end at man fortæller for hinanden, for at underholde eller for at dysse i søvn? Som indledning til en af Rypekyllings/Aqissiaqs fortællinger i Qorrukutsuks hus, hvor han er gæst, står der hos Rasmussen således:

"En del af de mænd, som endnu havde kæmpet med deres søvninghed, forlod nu huset, idet de gabede højlydt, hvorefter Rypekylling tog fat på en ny fortælling: .."

Og da historien er til ende, følger forfatterpersonens bemærkning:

"Da Rypekylling nu tog fat på en ny historie, forlod den sidste af gæsterne højt gabende huset, og han var da alene med Qorrukutsuk. Dette er da Rypekyllings tredje fortælling: ...".

Og så følger historien om fangsten af hvalen. Da den er til ende, kommer igen en bemærkning fra forfatterpersonen:

"Derefter begyndte Rypekylling på en ny historie: ...".

Det er givetvis Knud Rasmussens rejseerfaringer der ligger bag en sådan kompositionsform.

Knud Rasmussens nordgrønlandske variant af fortællingen om Rypekylling, tekst d, er på mange måder forskellig fra den vestgrønlandske; bl.a. forekommer der her ikke nogen indlagt fortælling med et eget fortæller-jeg. Forfatterpersonen kommer også her i gang på et "Man fortæller ..." og slutter af med bemærkningen: "Dette er det sidste, man har hørt om Rypekylling."

I tekst a, Kalâdlit, er den implicitte forfatterperson så godt som ikke til at spore; et "... siges der" er det nærmeste man kommer.

II.2 Forløbsbeskrivelse

I det følgende vil jeg arbejde ud fra en leddeling af fortællingen, der i det væsentlige bygger på den beskrivelsesteknik, som den amerikanske antropolog B.N.Colby har fremlagt i sin artikel "Partial Grammar of Eskimo Folktales" (1973). Colby opererer med tre hovedafdelinger af den overordnede

helhed, som han kalder en "move", og som kan bestå af en afsluttet fortælling eller en del af en fortælling. De tre hovedafdelinger er: Motivation section, Engagement section og Resolution section. Hertil kommer den indledende Initial situation. Inden for de enkelte afdelinger opererer Colby med enheden "eidon"20), og det er hans påstand, at eidons er klasser af handlingselementer af samme type som de 31 funktioner, Vl.Propp opsatte for det russiske folkeeventyr. Skematisk opsat og udfyldt på grundlag af en analyse af Aqissiaq-fortællingen kan Colby's skema gengives således:

Initial situation		
Motivation section	Value motivation	
	Immediate motivation	Pc(Perception): The protagonist observes a new scene or receives nonverbal information with his own senses.21)
Engagement section	Preliminary action	En(Encounter).En 1: The protagonist meets one or more helping figures with supernatural powers.
	Main action	Fh(Fishing and hunting).Fh 1:The protagonist is highly succesful in his hunting as a result of magical action ..

Resolution section	Immediate resolution	Po(Possession).Po 1: The protagonist gains permanent possession of game, fish or other food.
	Value resolution	Gr(Group of reference).Gr 3:The protagonist triumphantly distributes food. Rt(Return)22) Se(Settlement).Se 1: The protagonist settles in a village with intent to stay for a long period.

Handlingsforløbet i fortællingen om Aqissiaq er følgende: I den indledende situation (Initial situation) fortælles det, at Aqissiaq er ude på vandring og får øje på en ung og en gammel mand, der iagttager noget ude på havet. Begivenhederne situeres i tid i forhold til det der er fortalt forud, og omgivelserne og personerne præsenteres. Tekst d, Ra Nord, adskiller sig fra de andre ved at præsentere hovedpersonen som del af en familie, hvor det mandlige hierarki består af svigerfaren, Rypekylling eller Aqissiaq, og Rypekyllings søn. I tekst b, Rink, er Aq. sammen med sin far, i de to andre tekster er han alene på vandring.

Det næste led i fortællingen (Motivation section; Perception) rummer motivationen for den videre handling, idet hovedpersonen nu gennem de to mænd erfarer, at der er en hval i farvandet. I tekst d, Ra Nord, er det familien selv, der observerer hvalen.

Det første led i det centrale handlingsafsnit (Engagement section; Encounter) er, at hovedpersonen får den ene af de iagttagende personer han har mødt - den gamle mand - til at synge en tryllevis, der lokker hvalen ind i bugten og op i elven. - I tekst d, Ra Nord er det svigerfar, der på eget initiativ synger tryllevisen.

Derefter følger handlingens hovedelement, harpuneringen af hvalen (Engagement section; Fishing and hunting). I alle teksterne undtagen tekst d er hertil kædet den omstændighed, at der pludselig er mange mennesker til stede. Det er en væsentlig social-antropologisk realitet, og i fortællingen gir det helten mulighed for at træde i relief på baggrund af de mange, som han er overlegen, først mht harpunering, siden mht flænsning af hvalen.

Fortællingens afsluttende del (Resolution section; Possession) fortæller om parteringen og flænsningen. Selv om hovedpersonen i tekst a og c, Kaládlit og Ra Vest, kommer i forlegenhed for sin flænskniv, føres dog også her - og absolut ikke mindst tydeligt i disse varianter - parteringen lykkeligt til ende til hans fordel.

Tilbage står nu, at "folket" kan flænse så meget de vil og dermed nyde godt af hovedpersonens veldædighed (Group of reference).

Efter flænsningen vender helten, resp. familien i tekst d, hjem (Return). Hjemturen blir i Ra Nord en længere selvstændig episode, hvor Rypekylling af sønnen, der er blevet træt, lader sig overtale til at bruge en tryllevis, der "kan trække jorden sammen". Der er tale om en velkendt topos inden for eskimoiske sagn. Tre gange opfordrer sønnen Rypekylling til at bruge tryllevisen, og sidste gang lykkes det:

"Så lukkede de øjnene, efter først at have lagt deres byrde godt til rette, og straks hørte de en vældig susen, som af et uvejr, der fo'r hen over jorden. Det varede kun et øjeblik, så sagde Rypekylling, at nu kunne han godt åbne øjnene igen. Og se: De var lige ved deres boplads ...".

I tekst a, b og c meddeles det til slut, at de levede længe af det hvalkød, de havde bragt med sig hjem (Settlement).

II.3 Knud Rasmussens stil og fortælle teknik

Det er allerede under forløbsbeskrivelsen blevet klart, at Ra Nord på mange punkter afviger fra teksterne a, b og c, mens på den anden side disse tre tekster, Kalâdlit, Rink og Ra Vest tydeligvis er "den samme historie".

Jeg vil derfor i det følgende, hvor der er tale om at beskrive den trykte teksts udsagn, samle opmærksomheden om Knud Rasmussens vestgrønlandskse tekst, tekst c, idet jeg sammenligner den med tekst a, Kallâdlit, og tekst b, Rink.

En simpel optælling viser, at mens Knud Rasmussen i Ra Vest bruger ca. 1340 ord til at fortælle historien om Aqissiaq og hvalen, består den tilsvarende Kalâdlit-tekst af ca. 575 danske ord, mens Rink-teksten er på ca. 365 ord.

At Rink bruger færrest ord, kan ikke forbavse nogen, da han jo selv udtrykkeligt gjorde opmærksom på, at han havde udeladt "gentagelser og udtværing", jfr. s.6.

Varianterne Kalâdlit og Ra Vest ligner hinanden i mange småtræk, f.eks. dette, at Aqissiaq må løbe hjem efter sin flænseknav før flænsningen, og ikke - som hos Rink - efter "våben" før harpuneringen.

Imidlertid, Knud Rasmussen bruger mere end dobbelt så mange ord som Kalâdlit-varianten. Hvad er det for træk i stil og fortælle teknik, der ligger bagved for Rasmussens vedkommende? Nogle eksempler vil belyse spørgsmålet og samtidig tilvejebringe grundlaget for at drage visse konklusioner angående Knud Rasmussen som genfortæller af eskimoiske sagn.

Aqissiaq kommer hen til de to der spejder efter hvalen (elementet Perception); det fortælles i Kalâdlit således:

"....da han kom hen til dem, sagde den gamle: Se der i vest blæser en hval; den går ind ad landet til; lige nu gik den ned, hold øje med den. Snart sagde den unge: Se, nu blæste den nærmere landet. Ak. stirrede forgæves, og først da den gamle kunne se dyrets krop, opdagede Ak. åndepustet."

Det samme element har i Ra Vest følgende udformning:

"Men førend den unge endnu havde givet nogen lyd fra sig, sagde den gamle:
Det er den unge mand der, som har hørt et dyrs pusten ude over havets is, og nu står vi og spejder efter det."

Han fortalte så, at dyret havde flyttet sig længere indefter; og mens jeg stod hos dem, gjorde den unge os atter opmærksom på, at han hørte et pust langt ude fra. Jeg var netop i den alder, hvor mine øjne var bedst, men jeg spejdede forgæves og kunne ingenting opdage. Men den unge mand pegede på kroppen af dyret og talte om det, og jeg undrede mig meget over hans skarpe syn. Da dyret nu atter kom op, fik den gamle også øje på det, og først nu så også jeg det. Det var en hval, og den svømmede ind-efter, men da den var kommen bag om de yderste øer, nærmede den sig ikke mere landet, og jeg sagde derfor til den gamle: ..."

Når man sammenligner de to tekster, blir det tydeligt, at der fortælles nøjagtigt det samme, men at Knud Rasmussen gengiver sanseprocesserne langt mere detaljeret end det sker i Kalâd-litteksten.

Desuden foreligger der i Knud Rasmussens tekst en indlevelse i Aqissiaq-figuren, som ikke blot kan forklares ud fra valget af Aqissiaq som jeg-fortæller.

Det følgende eksempel er begyndelsen til beskrivelsen af flænsningen, elementet Possession. I Kalâdlit fortælles:

"...begyndte at flænse, - men Ak. havde ingen kniv. Han løb da hjem og traf alle sine brødre hjemme. I er nok uvidende om det, sagde han, da han kom ind, der er fanget en hval. Efter at han blot havde betegnet dem vejen, tog han sin kniv og løb så hurtigt, at hans brødre så ham forsvinde mellem højene."

Knud Rasmussen fortæller den samme episode således:

"...Hval! Hval!

Da vi havde fået den ind og lagt den til rette, stak jeg hånden ned i min taske for at tage min kniv, som jeg altid havde hos mig, og opdagede, at jeg havde glemt den. Og først nu kom jeg til at tænke på, at jeg den foregående dag om aftenen havde stukket den op i lofts-bjælken i vort hus. Nu da jeg ingen kniv havde, ville jeg få en meget ringe fangstpart, så mange mennesker der var. Men så tænkte jeg, at det kunne være ligegyldigt, om jeg kom lidt for sent til flænsningen, thi jeg kunne jo altid tage deres flænsestykker fra dem, om de havde taget for meget.

Om man nu hentede kniven, tænkte jeg? Og netop som de bøjede sig ned for at flænse, løb jeg hjemover, alt hvad jeg kunne. Og jeg løb og blev ved med at løbe, og da jeg kom ind i huset, lå mine brødre endnu og sov. Jeg tog min kniv, og idet jeg sprang ud, råbte jeg til dem: Er det vejr at ligge og dovne i? Her lidt sønden for os flænsr man en stor hval!

Dette sagde jeg, og straks da jeg kom ud, løb jeg alt hvad jeg kunne tilbage til fangststedet."

Sammenligner man de anførte eksempler, er det tydeligt, at der næppe er nogen forskel hvad angår den fortalte tid, forstået som den udstrækning, de fremstillede begivenheder har i kronologisk tid. Derimod er der en klar forskel i realisationstid, nemlig den tid, det rent faktisk tager at læse teksten højt.

Når realisationstiden hos Knud Rasmussen her er så lang, skyldes det igen den detaljerede redegørelse for sanseprocesserne: stak jeg hånden ned, opdagede, kom til at tænke på, etc. Men tillige redegørelsen for de mange konkrete detaljer som for eksempel: fået den ind og lagt den til rette; havde stukket den op i loftsbjælken; idet jeg sprang ud.

Desuden viser Knud Rasmussens tekst her eksempler på gengivelse af overvejelser hos en af personerne, hvad der egentlig medfører en dobbelt fremstilling af begivenhederne: først fremstilles de hypotetisk, derefter realt. I dette tilfælde er det jeg-fortælleren, der gør sig overvejelser og derved foregriber den situation, der siden realt kommer til at foreligge. Det er ikke vanskeligt at påvise paralleller til fænomenet andre steder i Knud Rasmussens fortællinger. Her er et eksempel fra elementet Encounter i Aqissiaq-fortællingen; den gamle mand har sunget tryllevisen, der skal bringe hvalen ind i elven:

"... og så gik den gamle tilbage og sagde:
Hvis visen har haft nogen virkning på den, vil den komme op i retning af fjældssiden der.
Og lidt efter viste den sig ganske rigtigt også i retning af fjældssiden, og sådan en fart havde den på, idet den kløvede vandet, at det så ud, som om der rejste sig hår på den. Efter at have trukket vejret, gik den atter ned, og så sagde den gamle:
Hvis lokkevisen ellers har nogen virkning, vil hvalen komme op i nærheden af Naujatsiait.
Jeg syntes egentlig, at det var lidt vel langt, men ganske rigtigt - næppe havde vi begyndt at vente den, før den kløvede vandet i retning af Naujatsiait."

I det her citerede afsnit foreligger der også et eksempel på Knud Rasmussens brug af metafor: "...det så ud, som om der

rejste sig hår på den". Det er langt fra noget enestående eksempel på brug af billedsprog i Rasmussens genfortællinger af eskimoiske sagn. Her kan anføres et andet eksempel, der følger kort efter det allerede nævnte; Aqissiaq er kommet løbende tilbage med sin flænsekkniv:

"Og da jeg nåede frem, var der endnu ingen, der havde fået flænset sig et stykke af. Så borede jeg mig ind mellem dem og skubbede dem tilside, så det fløj om mig med mennesker, der faldt ligesom tunge regndråber til jorden."

I begge tilfælde er der på det metaforiske plan tale om konkrete naturfænomener.

Når Knud Rasmussens genfortælling af historien om Aqissiaq og hvalen er så relativt lang, hvilket igen vil sige at den har en lang realisationstid, skyldes det altså for en stor del, at han ofte gengiver sanseindtryk meget detaljeret, og at han meddeler mange konkrete enkeltheder undervejs. Til at gøre en fortælling lang bidrager desuden den teknik, først at lade en person overveje en handling, og dernæst at skildre den konkrete udførelse af samme handling.

Jeg anser det for tvivlsomt, at det var denne form for fortælle teknik, der fik Rink til at tale om "gentagelser og udtværing". Derimod anser jeg det for en kendsgerning, at Rasmussens udførlige fremstillingsform gir læseren eller tilhøreren gode muligheder for at leve med i historien.

Der er imidlertid endnu et træk ved Knud Rasmussens fortælle teknik, som tydeligt adskiller ham fra overleveringen i Kalâdlit og hos Rink. Jeg tænker her på den måde, som Knud Rasmussens fortællerperson forholder sig til begivenhederne på, og det gælder hvadenten der tale om en 1.persons eller en 3.persons fortæller.

Et par eksempler kan indledningsvis tjene til belysning:

Det første eksempel henter jeg fra elementet Encounter, og det drejer sig afsyngelsen af tryllesangen. Rink fortæller således herom:

"Han (Aq.s far, BC) sagde: Lad ham (den gamle mand, BC) lære dig den. Da løb jeg atter ned, lærte visen, og idet

jeg vadede med en ene fod i elven sang jeg den først mumlende, derpå med ord."

Som tidligere nævnt gør Rink selv i sit forord opmærksom på, at han har gjort sig stor umage for at meddele fortællingerne "så vidt muligt med benyttelse af fortællerens egne ord" - og dem havde han jo på prent foran sig. Der er da ingen grund til at antage det for Rinks egen formulering, når der står:

"... idet jeg vadede med den ene fod i elven sang jeg den først mumlende, derpå med ord."

Rinks beskrivelse af udførelsen af tryllesangen er derimod efter al sandsynlighed et genuint udtryk for, hvordan en grønlandsk fortæller har formuleret sig herom.

Hos Knud Rasmussen står der, i Ra Vest, på det tilsvarende sted:

"Og så gik den gamle frem og sang med en forunderlig smuk stemme (min udhævelse BC) sangen, der lokkede gråfiskene op."

Og dette kan sammenholdes med beskrivelsen i Ra Vest af, hvorledes tryllesangen gentages, hvilket sker i elementet Fishing and hunting:"

Så gik han et stykke frem for os og sang med endnu smukkere stemme (min udhævelse BC) end før tryllesangen..."

De udhævede vendinger udtrykker en holdning fra fortællerpersonens side. Er det når alt kommer til alt Knud Rasmussens egen holdning, der her finder udtryk? En -måske ubevidst- iagttagende holdning.

Andre steder forekommer der udtryk for en så høj grad af indlevelse fra fortællerpersonens side, at man fristes til at se Knud Rasmussens egen indlevelse bagved. Således fortælles der om harpuneringen i Ra Vest:

"Vi gik op til den, og da den kom op for at drage ånde, harpunerede jeg den; og så voldsomt havde jeg ramt den, at den blot krummede sig en smule i dødskampen."

Og på denne måde om flænsningen:

"... og efter at jeg havde lagt det halve stykke for sig selv, sagde jeg: Flæs I nu af resten, så meget I har lyst till! Og som jeg stod der og så på de flæsende mænd

og smilte til dem (min udhævelse BC), kom mine brødre og ville tage flæns ...". Og sidenhen: "Og mens de stod og takkede mig, tænkte jeg ikke mere på dem."

III Konklusion

I det indledende afsnit blev det påvist, at Knud Rasmussen som indsamler af de eskimoiske sagn i høj grad byggede på sin evne til at opleve fortællesituationen, og han idet han genfortalte sagnene, **genoplevede** disse situationer. Med Gabel-Jørgensens ord: "... han har fortalt mig, at alt stod så levende for ham endnu de mange år efter ...".

De ovenfor fremhævede træk af Knud Rasmussens stil og fortælleteknik peger på nogle af de midler, Knud Rasmussen har benyttet for også at lade sin læser eller sin tilhører kunne leve sig ind i sagnets univers.

Hermed er der ikke givet noget svar på spørgsmålet om, "what they said", som Krupat formulerede det for de indianske fortællingers vedkommende. Men der givet et bidrag til svar på spørgsmålet om, hvorledes Knud Rasmussen talte, når han ville give videre til sine danske læsere det, som han selv havde hørt eskimoiske sagnfortællere berette.

Knud Rasmussen vidste selv, at der var forskel på at møde de "nye mennesker" og lære deres forestillingsverden at kende - og så at genfortælle deres sagn. I april 1923 noterer han ved Pelly Bay med blyant følgende i sin dagbog med sin smukke letlæselige håndskrift:

"De (eskimoerne BC) er det nye Land, jeg søger, her ligger mine Opdagelser skjult i sære Sind, som Sprogfællesskabet overalt giver mig Nøglen til."

Men han ved, at det endnu ikke er genfortællingens tid:

"Det er som om jeg ikke længere forstår at skrive, for det er ikke Stedet her at forme sine Indtryk i kunstfærdig Stil. ... Den der oplever, skriver ikke."(23)

Da han kom hjem fra rejsen, kunne han tage sit forråd af fortællinger frem, som var det "en lille sang, en andens lille slidte sang". Så sang han den "som sin egen", og imens han legede med denne "slidte lille sang", fornyede han den og gjorde den til sin "egen kære lille sang".

Hvorledes han ved en sådan lege-proces også gjorde de grønlandske sagn til læserens, har ovenstående undersøgelse søgt at kaste lys over.

Noter

Citater er gengivet i moderne retskrivning.

1. Fisker (1984) s.183; se også Fenger (1979) s.12 og Michelsen (1959) s.VI. - K.R.s fulde navn var: Knud Johan Victor Rasmussen.
2. Birket-Smith (1936) s.16.
3. Bogen om Knud s.237.
4. Bogen om Knud s.204.
5. Bogen om Knud s.149.
6. Bogen om Knud s.252.
7. Bogen om Knud s.219.
8. Bogen om Knud s.86.
9. Krupat (1985) s.1-2.
10. Bogen om Knud s.219.
11. Rasmussen, Mindeudgave III s.288.
12. Bogen om Knud s.271.
13. Rink bd.1 s.3.
14. Sammesteds.
15. Oldendow (1957) s.93.
16. Hverken i Rosing (1963) eller i Rasmussen/Søby (1981) har jeg fundet nogen variant af Aqissiaq-fortællingen.
17. Vejledende ved fastlæggelsen af dette punkt har været Genettes begreb NARRATION, der i Figures III (p.72) defineres således: l'acte narratif du producteur et, par extension, l'ensemble de la situation réelle ou fictive dans laquelle il prend place. Som læseren vil have bemærket, er l'ensemble de la situation réelle belyst i afsnittet om Rasmussen som nedskriver og reproducent af sagn.
18. Vejledende ved fastlæggelsen af dette punkt har været Genettes begreb HISTOIRE, der i Figures III (p.72) defineres således: le signifié ou contenu narratif.
19. Vejledende ved fastlæggelsen af dette punkt har været Genettes begreb RECIT, der i Figures III (p.72) defineres således: le signifiant, énoncé, discours ou texte narratif lui-même.
20. Jfr. Colby (1973) s.645. Her defineres begrebet eidon således: An eidon is one of a set of narrative events and circumstances which form the basic plot constituents of wellformed narratives of a particular genre and culture and which follow sequence and selection rules. Ordet eidon er hentet fra græsk, hvor det betyder ide eller billede.

21. Perception er hos Colby et såkaldt secondary eidon. Se om dette begreb Colby (1973) s.651-54 og Carlé (1985).
22. Return er hos Colby et såkaldt secondary eidon. Se om dette begreb Colby (1973) s.651-54 og Carlé (1985).
23. Dagbogen opbevares i Knud Rasmussens hus, nu museum, i Hundested, Danmark.

Tekstudgaver (kronologisk ordnet)

Kalâdlit okalluktualliait. Grønlandske Folkesagn opskrevne og meddeelte af Indfødte, med dansk Oversættelse, 1-4. Godthaab 1859-1865. Genoptryk: Anders Nyborg A/S, Internationalt forlag, Rungsted Kyst, 1972.

Eskimoiske Eventyr og Sagn oversatte efter de indfødte Fortælleres Opskrifter og Meddelelser af H.Rink, 1-2.1866-1871. Genoptryk: Rosenkilde og Bagger, København 1982.

Knud Rasmussen: **Myter og Sagn fra Grønland, I-III.** Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag, Kjøbenhavn, London, Berlin 1921 - 1925.

Sagn og saga fra Angmagssalik. Af Jens Rosing, ill. af Sven Havsteen-Mikkelsen. Udg. af Nationalmuseet og Det grønlandske Selskab i samarbejde med forlaget Rhodos, København 1963.

Knud Rasmussen: **Inuit fortæller. Grønlandske sagn og myter I-III.** Ved Regitze Margrethe Søby. Bogans forlag, Lyngø 1981.

Sekundær litteratur (alfabetisk ordnet)

Birket-Smith, Kaj: **Knud Rasmussens Saga.** Chr.Erichsens Forlag, 1936.

Carlé, B.: Begrebet Secondary eidon i B.N.Colby's Partial Grammar of Eskimo Folktales. Tijdschrift voor Skandinavistiek, zesde jaargang nr 1, 1985, pp.71-87.

Colby, B.N.: Partial Grammar of Eskimo Folktales. *American Anthropologist* 75, 1973, pp.645-662.

Fenger, Niels: **Knud Rasmussen. Grønlands Aladdin.** Wøldike, 1979.

Fisker, Jørgen: **Ilulíssat Jakobshavn. Rodebay Qeqertaq Sarqaq.** Nordiske Landes Bogforlag, 1984.

Genette, Gérard: **Figures III**. Collection Poétique, aux Editions du Seuil, Paris 1972.

Krupat, Arnold: **For those who come after**. A Study of Native American Autobiography. University of California Press, 1985.

Michelsen, Signe: **Knud Rasmussen. Rejser og Eventyr**. Udg. af Dansk lærerforeningen. Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag, København 1952.

Oldendow, Knud: **Bogtrykkerkunsten i Grønland og mændene bag den**. København 1957.

Rasmussen, Knud: The Danish Ethnographic and Geographic Expedition to Arctic America. Preliminary Report of the Fifth Thule Expedition. *The Geographical Review* vol.XV no.4, October 1925.

Rasmussen, Knud: **Intellectual Culture of the Copper Eskimos**. Report of the Fifth Thule Expedition 1921-24. Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag, Copenhagen 1932.

Rasmussen, Knud: **Mindeudgave I-III**. Gyldendalske Boghandel, København 1934-35.

Bogen om Knud, skrevet af hans Venner. Westermann, København 1943.

SAMENVATTING

Knud Rasmussen was een belangrijke verzamelaar van Eskimosagen. De voornaamste premissen voor zijn activiteiten als verzamelaar werden gevormd door het feit dat hij opgroeide in Ilulissat/Jakobshavn, en dat hij zich daarna in Kopenhagen bewoog in een literair milieu, wat leidde tot zijn deelname aan "De Deense literaire Groenlandsexpeditie" 1902-04.

In het eerste deel van het artikel worden een aantal getuigenissen uit de directe omgeving van Knud Rasmussen samengebracht die zijn werkwijze bij het verzamelen van het materiaal belichten. Bij het beluisteren van de Groenlandse vertellers bezat Kn.R. een groot inlevingsvermogen en daardoor kon hij later zelf een natuurlijke en spontane vertelsituatie creëren. Kn.R. kon ook dikwijls een beroep doen op Groenlandse helpers bij het verzamelen van zijn materiaal.

Het noteren gebeurde in vele gevallen na, en los van, het luisterproces - vgl. de tekening van Harald Moltke. De hervertelling betekende dan een actualisering van de oorspronkelijke vertelsituatie, ditmaal in de werkkamer in Hundested: op basis van zijn reisnotities vertelde Kn.R. hier de verhalen aan een persoon die getraind was in het snel neerschrijven. De zo tot stand gekomen tekst werd integraal uitgegeven.

De vraag naar de authenticiteit van de Deense weergaven van de verhaalstof wordt vervolgens vergeleken met de gelijkwaardige problemen van Amerikaanse onderzoekers m.b.t. de weergave van materiaal van autochtone vertellers, of zoals Arnold Krupat het formuleerde: het probleem "to know what they said".

Om de verhaaltechniek van Kn.R. bij het weergeven van Groenlandse sagen in het Deens te belichten worden de Deense versies in H.J.Rink's Eskimoiske Eventyr og Sagn 1-2 en de verzameling Kaldlit okalluktuaillait 1-4 van Berthelsen en Rink als vergelijkingsmateriaal in het onderzoek betrokken en wordt het Aquissiaq-verhaal uitgekozen voor een detailanalyse

De volgende punten -gebaseerd op Gérard Genette's drie aspecten van de narratieve tekst, t.w. narration, histoire en récit, worden nu achtereenvolgens onder de loupe genomen: 1. de fictieve vertelsituatie (II.1); 2. de beschrijving van het verloop van het verhaal (II.2) en 3. de stijl en de verhaaltechniek van Kn.R. - Sub 2. wordt de verhaalstructuur in de vier versies van de Aquissiaq-vertelling onderling vergeleken aan de hand van (een licht aangepaste vorm van) het beschrijvingsmodel van B.N.Colby m.b.t. de constituerende elementen van de Eskimosage.

De resultaten van bovenstaande observaties worden als volgt samengevat (III):

A. Dat wij in Rink's weergave hier en daar kunnen lezen "what they said" wordt aannemelijk gemaakt door een vergelijking met de verhaaltrant van Kn.R.

B. Kn.R. gebruikt viermaal zoveel woorden in zijn weergave als Rink. Hiervoor zijn de volgende oorzaken aan te wijzen:

(a) Kn.R. geeft een gedetailleerde beschrijving van zintuiglijke processen; (b) zijn verhaal omvat een groot aantal concrete details, en (c) hij refereert dikwijls tweemaal dezelfde gebeurtenissen; verder (4) maakt hij tot op zekere hoogte gebruik van (natuur)metaforen.

De conclusie luidt, dat de belevenis van de mondelinge vertelvorm centraal is geweest voor Kn.R. zowel bij het zich eigenmaken als bij het weergeven van de verhaalstof. Voor Kn.R. was het belangrijker zijn toehoorders of lezers te boeien dan een trouwe weergave te leveren van de formuleringen van de oorspronkelijke vertellers.